

zkumech keltských oppid, jakožto vrcholných projevů stavební činnosti tehdejších obyvatel. Příspěvkem k této problematice má být i recenzovaná práce přední československé badatelky z oboru keltské archeologie PhDr. Libuše Jansové, CSc.

Autorka, využívajíc bohatých zkušeností z archeologických výzkumů Hradiště nad Závistí jižně od Prahy a Hrazan na Sedlčansku, analyzuje a porovnává jednotlivé části opevnění a složení nálezů těchto dvou významných keltských památek v Čechách v období na přelomu pozdního halštátu k časně době laténské. Dochází přitom z hlediska rozboru keramického materiálu k následujícím poznatkům:

Přestože hmotná náplň z pozdně halštatské fáze z Hrazan, a to především keramika, není v tak silném zastoupení jako na Závisti, lze dle L. Jansové využít těchto nálezů pro relativně chronologické vztahy. — Větší zastoupení tuhové keramiky na Hrazanech než na Závisti potvrzuje fakt, že čím jižněji se nacházejí sídliště z HaD — LaA, tím je výskyt tuhy na keramice těchto sídlišť zřetelnější. — Obě sledované lokality leží v oblasti zlatonosného jilovského pásma a tudíž rýžování zlata bylo i jedním ze zdrojů zaměstnání tehdejšího obyvatelstva. — Vzhledem k podobnosti keramiky ze Závisti a z Hrazan uvazuje autorka o jedné keltské etnické oblasti rozložené na různé formované regiony, místy s odlišnou hospodářskou a společenskou strukturou.

Po rozboru situace v prostoru brány D na Závisti a v jeho těsné blízkosti (část I.) věnuje L. Jansová pozornost hradbě s palisádou v líci, poté hradbě s bastionem, požárovému horizontu ze starší doby laténské a konečně i příkopu před valem č. III a pevnůstce vně příkopu. Na základě analýzy jednotlivých nálezů a vlastní terénní situace autorka nalézá pro Hradiště nad Závistí v pozdně halštatském období i některé analogie s jinými hradišti v jižní části Čech, zejména pokud se jedná o tzv. nálevkovité brány; uvádí příklady zjištěné např. J. Maličkým (Plešivec, Třemšín v Brdech, Hradec, Hradec u Dobřejovic, Kneží hora u Katovic, Hradiště u Libetic, Hradiště pod Homolkou) aj. L. Jansová je toho názoru, že hradiště s tzv. nálevkovitými branami lze chronologicky v Čechách zařadit do pozdní doby bronzové (HaB) až do časně doby laténské (LaA). Počátek opevnování hradišť kamennými hradbami pak klade do pozdní doby bronzové v důsledku stfedomořských vlivů městské civilizace.

Autorka studie, jako vedoucí archeologických výzkumů keltského oppida v Hrazanech v letech 1951—1963, rozlišuje na základě násypů vzniklých okolo plochy studny stejnojmenného oppida nejméně tři horizonty z doby jeho existence, přičemž je třeba též počítat se starším předoppidálním horizontem. Tato druhá část práce je zaměřena na hrazanské nálezy (drobná kovová industrie; z keramických tvarů jsou zastoupeny hrnce s hladkým hrdlem odsazeným od stěn různých variant, hrnce s válcovitým hrdlem, soudky se šikmo dovnitř seříznutým okrajem, terina s kónickým hrdlem a s klenutou stěnou, misky lomeného profilu, esovitě profilované misky, klenuté misky různých variant, kónické misky se zataženým okrajem, miska s nízkou strmou stěnou, miniaturní nádoby a jiné různé předměty z vypálené hlíny).

„Pokusem o historickou interpretaci“ hledá L. Jansová nejen vztahy brány D k ostatním částem Hradiště nad Závistí, ale i analogie k jiným hradištím. V Čechách zatím nelze z nedostatku výzkumů pravěkých hradišť, resp. jejich fortifikací najít dostatek informací pro vzájemné vztahy. Podobu např. závistské hradby s palisádovým licem připomíná hradba v místě stavební periody IIb na Heuneburgu u Hundersingen. Dokud se nezlepší stav výzkumu našich pravěkých hradišť, i když jde nepochybně o velmi náročné práce, bude třeba srovnávat jednotlivé části opevnění Závisti s dostatečně prokopanými lokalitami ve Francii, Bavorsku, Durynsku apod.

Studie Libuše Jansové s německým souhrnem a s uvedenou literaturou (celkem 157 titulů), doplněná perokresbami nejcharakterističtějších nálezů a schémat výzkumů (sektory, profily), je cenným přínosem k poznání struktury pravěkého opevnování v Čechách. Přestože je práce určena především pro specialisty na pozdně halštatské až laténské období, svou formou podání poslouží i ostatním archeologům.

Eduard Droberžal

Tadeusz Grabarczyk, *Metalowe rzemiosło artystyczne na Pomorzu w okresie rzymskim*. Prace komisji archeologicznej Nr. 9. Wydawnictwo PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, 128 stran, 14 tabulek, 8 map.

Metodicky vcelku zdařilá práce mladého polského archeologa Tadeusze Grabarczyka, zaměřená na dobu římskou, nás lapidárním způsobem seznamuje s uměleckým řemeslem, na jehož důležitost již několikrát v minulosti poukázal např. prof. B. Svoboda. Oblast sledovaná autorem, pro niž používá nikoliv geografický, nýbrž historický pojem známý od XI. věku „Pomorze“, je přibližně vymezená územním rozsahem wielbarské kultury.

V úvodní a následující části (I.—II. kapitola) autor pojednává stručně o záměru bádání, územním a časovém rozsahu a metodách vlastní práce, vycházejí přitom z předem objasněných terminologických vztahů, v archeologii tak potřebných. Zdůrazňuje, že současný stav vědomostí ve studiu uměleckého řemesla se opírá o vědomosti získávané přibližně od poloviny 19. století, z větší části v dílech německých badatelů. Přičemž nezapomíná ani na pozdější zásluhu prof. J. Filipa, zejména jeho knihu „Umělecké řemeslo v pravěku“ (Praha 1941), která byla podstatným zlomem v dějinách bádání. Prof. Filip jako první zastával a i odůvodnil myšlenku gótského seznámení se se zlatnickými technikami v době jejich pobytu při Černém moři, tj. v I. pol. III. stol. V pracích J. Kostrzewského, W. Antoniewiczze, J. Kmiecinského a dalších T. Grabarczyk spatřuje důležité momenty nejen ve zvoleném tématu, ale i v polské archeologické vědě samotné.

Základem celé jeho práce je pak sebraný materiál (viz katalog na str. 82—110) k dané problematice do roku 1976 včetně, z polských muzeí (Gdaňsk, Elbląg, Koszalin, Toruň, Szczecin) a ze sbírek katedry archeologie Lodžské Univerzity v Łodzi. Tento materiál podrobuje typologickým úvahám (III. kap.) s přihlédnutím k poznatkům E. Blumeho aj. Poukazuje na důležitou úlohu náramků a spon ve vybavení hrobů wielbarské kultury, sloužících jako jedny z nejlepších datovacích pomůcek. Pro rozřazení jak prsteny, tak i perly autor nachází pouze jeden základní typ (oproti Ch. Beckmannové, která pracovala se 42 typy prstenů). K nákrčníkům ve sledované oblasti doby římské objevuje některé analogie v carnuntských a brigetionských nálezech. Pouze u závěšků ponechává autor původní klasifikaci E. Blumeho, tj. závěšky vědeckovité, páskovité, hrůskovité, kulovité, kapsovité, obroučkované, doplněnou jím (T. Grabarczykem) o tzv. „lunuly“.

Modifikovaná Eggersova relativní chronologie (B1/C3) (K. Godlowský) se stává oporou autorovi ve IV. kapitole, v níž objasňuje přiřazenost výše uvedených výrobků uměleckého řemesla k jednotlivým fázím doby římské. Zcela správně si všímá přežívajících prvků (např. spon s podvázanou nožkou — Alm. VI, nákrčníků s hrůskovitým zapínáním a prstenů) do počátků doby tzv. stěhování národů. Přehled chronologického zařazení podává na str. 111—119 v chronologii hrobových celků a relativní chronologii všech známých typů a variant.

Porovnáváním textu V. kapitoly s mapkami (I—VIII) se jasně rýsují ty oblasti, kde se soustřeďují nálezy, resp. výrobky uměleckého řemesla. Značnou koncentraci vykazuje zhruba oblast dolního toku řeky Wisły, zvláště co se týče náramků. Tato skutečnost pak mimo jiné potvzuje i územní rozsah wielbarské kultury, jak je ostatně znám i z jiných archeologických pramenů.

T. Grabarczyk ve své práci vhodným způsobem pracuje v konfrontačních úvahách s problematikou císařofinských mincí, jež se též objevovaly s různou intenzitou na území Římany nepodrobené Evropy, a s kterými je nutno, leč s jistou opatrností, počítat, zvláště v chronologii. Ovšem mince byly také přetavovány, jak dokazuje práce T. Grabarczyka, na výrobu šperků. Nejen druh materiálu produktů uměleckého řemesla, ale i technologie přivádí autora k poznatkům o náročných šperkařských technikách, jako jsou granulace a filigrán (zaznamenávající svůj vrchol až v době říše Velkomoravské), jež je možno datovat ve wielbarské kultuře do Eggersovy fáze B2, rozkvět pak do poloviny II. až počátku III. století (B2/C1). Pokračováním filigránu a granulace je dle autora tzv. pseudofiligranulace, trvající až do sklonku doby římské, především typická pro spony s podvázanou nožkou — Alm. VI.

I když zůstává stále ještě mnoho nejasností ve studiu uměleckého řemesla v době římské v oblasti svobodné Germanie, zvláště pokud jde o synchronizační otázky, možno konstatovat, že poslední desetiletí zaznamenávají mnohdy zcela nové poznatky. Práce Tadeuze Grabarczyka, vyznačující se přehledností, je toho názorným příkladem.

Eduard Droberjář

V. V. Sedov: *Vostočnyje slavyane v VI—XIII vv.* Moskva, Nauka 1982, 328 str., 78 tab., 38 map, 20 obr., 8 barevných fototabulek.

Recenzovaná práce vyšla jako druhá v dvacetisvazkové řadě monografií, které mají podat důkladný, bohatě bibliograficky a obrazově vybavený přehled výsledků archeologického bádání na území dnešního SSSR ve všech obdobích pravěku a raného středověku od počátků archeologie jako vědy až k jejímu současnému stavu. Skládá se kromě úvodu ze dvanácti kapitol stanovených v jádře podle geografického principu a v závěru podle problémových hledisek; kromě toho jsou seskupeny do tří částí.

První část — „Slované východní Evropy v 5.—7. století“ — obsahuje tři kapitoly, v nichž se pojednává o jednotlivých časně slovanských kulturách (pražsko-korčácké, pražsko-peňkovské, o kultuře dlouhých mohyl a sopek), případně o kulturách, jejichž nositelé byli během času vtaženi jako substrát do procesu slovanské etnogeneze (koločinská, tušemsinsko-bancerovská, moščinská). Autor podává historii bádání jednotlivých kultur s vyčerpávající bibliografií, a to jak z hle-